

АНАЛІЗ ПОНЯТІЙНОГО СКЛАДНИКА СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ *FAMILY* (ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ)

THE ANALYSIS OF THE NOTIONAL COMPONENT OF THE CONCEPT *FAMILY* (DIACHRONIC ASPECT)

Матіяш-Гнедюк І.М.,
асистент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

У статті зроблено спробу розглянути понятійний складник концепту *FAMILY*. Подано визначення концепту з позиції лінгвокультурологічного підходу вивчення мовних одиниць. У центрі уваги – лексема *family*, яка вважається іменем відповідного концепту. Простежено етимологію лексеми імені концепту. Проаналізовано дефініції лексеми *family* в дев'яти тлумачних британських словниках XVIII–XXI ст., виокремлено основне значення та периферійні.

Ключові слова: лінгвокультурологічний підхід, концепт, лінгвокультурний концепт, понятійний складник, дефініційний аналіз.

В статье предпринята попытка рассмотреть понятийную составляющую концепта *FAMILY*. Предоставлено определение концепта с точки зрения лингвокультурологического подхода изучения языковых единиц. В центре внимания – лексема *family*, которая считается именем соответствующего концепта. Прослежена этимология лексемы имени концепта. Проанализированы дефиниции лексемы *family* в девяти толковых британских словарях XVIII–XXI вв., выделены основное значение и периферийные.

Ключевые слова: лингвокультурологический подход, концепт, лингвокультурный концепт, понятийная составляющая, дефиниционный анализ.

The necessary aspect of linguistic researches is anthropocentrism that brings over a human factor to consideration, focuses on interconnection of language and a human; cognitivism, which interprets a language as a method of organization and transmission of human knowledge and experience. Moreover, lingvocultural method is becoming more and more productive as it focuses on interconnection and cooperation of culture and language. The distinctive feature of modern linguistics is a combination of these approaches and ideas with the aim of integral complex and all-round research of not only language units but also those cognitive constructs that will objectivise these language units. The article deals with the concept as a mental unit viewed from lingvocultural and lingvoconceptual perspective. Universal human notions of any culture and expression of their national image are objects of numerous linguistic, lingvocultural, ethnolinguistic studies. The key unit of lingvocultural research is concept as a mental essence, an element of human spiritual culture reflection, the depth of their understanding and perception of the surrounding world. A lingvocultural concept is a conventional mental unit, which is used in the complex study of language, consciousness and culture. The timeliness of research of concept "family" are justified by the fact that it is one of the key cultural constants and a part of important concepts that form the core of linguistic consciousness of every nation, and also by the lack of a comprehensive comparative study of the concept.

Key words: lingvocultural approach, concept, lingvocultural concept, notional component, definition analysis.

Постановка проблеми. Зміна наукових парадигм вивчення мови на межі ХХ і ХХІ ст. призвела до нового пояснення її як суспільного явища, тісно пов'язаного з історією народу, його культурою, а мову та мовну картину світу розглядають у нерозривному зв'язку з людиною. Неодмінним аспектом лінгвістичних досліджень є антропоцентризм, який залучає до розгляду людський фактор, акцентує увагу на взаємозв'язку мови й людини; когнітивізм, з позиції якого мова є способом організації та передачі знань і досвіду людини. Окрім того, все більшої ваги набирає лінгвокультурологічний підхід, який акцентує увагу на взаємозв'язку і взаємодії культури й мови в її функціонуванні [3, с. 125; 11, с. 355]. Відмінною ознакою сучасної мовознавчої науки є поєднання цих підходів та ідей з метою цілісного комплексного й усебічного дослідження

не лише мовних одиниць, а й тих мисленневих конструктів, які об'єктивуються цими мовними одиницями.

Актуальність статті зумовлена тим, що сучасна лінгвістика не дає єдиного трактування поняття концепту, оскільки цей термін є операційною одиницею декількох наук. Крім того, дослідження концептів в історичному вимірі, яке оформилося в європейській і вітчизняній науці на початку ХХІ ст. [13], є актуальним і перспективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавча наука на сучасному етапі пропонує різні підходи до розуміння терміна «концепт», а його тлумачення характеризується плюралізмом. Так, лінгвокогнітологія (С.А. Аскольдов, В.З. Дем'янков, О.С. Кубрякова, М.М. Полужин, З.Д. Попова, І.А. Стернін) розглядає концепт як «мисленнєве утворення, що заміщує нам у про-

цесі думки невизначену кількість предметів одного й того ж роду» [1, с. 270], як «оперативну одиницю пам'яті, ментального лексикону та мови мозку, всієї картини світу, відображеної в психіці людини», «квант знання» [4, с. 90]. Звідси концепт постає одиницею мислення, певною мисленевою категорією.

З позиції психолінгвістики О.О. Залевська називає концептом «перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, що спонтанно функціонує в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда та піддається закономірностям психічного життя людини» [5, с. 39].

Лінгвокультурологія (А. Вежбицька, С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов) трактує концепт як «згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. І, з іншого боку, це те, за допомогою чого людина ... сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [12, с. 40], це «одиниця колективного знання/свідомості (що відсилає до вищих духовних цінностей), яка має мовне вираження та відзначена лінгвокультурною специфікою» [2, с. 70].

Бачимо, що психолінгвістичний підхід акцентує афективну сторону концепту (ціннісний компонент), лінгвокогнітологія розглядає концепт як оперативну одиницю пам'яті [4, с. 90–93] і його перцептивний (образний) бік, а лінгвокультурологія – як «константу культури» [12] і його понятійний компонент.

Услід за В.І. Карасиком [7] дотримуємось інтегрального підходу, який об'єднує все вищезгадане і трактує концепт як складне, багатовимірне, багатозарове ментальне утворення, що відображається в колективній свідомості. Крім того, лінгвокультурний концепт є «мовною ментальною одиницею, спрямованою на комплексне вивчення мови, свідомості й культури» [8, с. 75].

Отже, у структурі концепту виокремлюють три компоненти: понятійний, образний і ціннісний складники. Понятійний складник концепту є його мовною фіксацією, позначенням, іменем, знаковою структурою, дефініцією. Тому говоримо про те, що понятійний аспект концепту пов'язаний із його об'єктивацією в мові.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз понятійного складника концепту FAMILY у діахронному аспекті з позиції лінгвокультурологічного підходу.

Об'єкт дослідження – концепт FAMILY. **Предмет** – лексикографічна репрезентація понятійного складника концепту FAMILY.

Виклад основного матеріалу. Увага дослідження звернена на іменник *family*, який є центральною лексемою лексико-семантичної групи досліджуваного концепту і приймається нами як ім'я вказаного концепту. Акцент на іменнику виправданий тим, що в більшості робіт, присвячених концептам, першість належить саме субстантивним номінаціям, оскільки іменник є втіленням «стійких елементів людського досвіду» [10, с. 164].

Для виявлення понятійного змісту концепту спершу необхідно звернутися до його етимології, після того проаналізувати словникові дефініції лексеми-імені концепту. Етимологічна ознака – це змістовий пласт концепту, що існує опосередковано як основа, на якій виникли і тримаються інші шари значення [6, с. 204].

Згідно з *Online Etymology Dictionary* [20], *family* вперше фіксується на початку XV ст. у значенні “servants of a household” від латинського *familia*, яке позначало домашню прислугу й рідко використовувалось на позначення батьків і їхніх дітей (натомість уживалось лат. *domus*). Семи ‘parents’ і ‘children’ з’являються в 1540 р. як компоненти значення “collective body of persons who form one household under one head and one domestic government, including parents, children, and servants, and as sometimes used even lodgers or boarders”. Сема ‘lineage’ виокремлюється в 1580-х рр., тому говоримо про тенденцію до звуження, результатом якої стає значення “parents with their children, whether they dwell together or not” у 1660-х рр. Так, лексема *family* стала заміником староанглійського *hiwscipe*, *hiwan* («сім'я»), яке співвідноситься зі старонормандським *hjon* («один із подружжя; домашня прислуга»), старогерманськими *hiwo* («чоловік») і *hiwa* («дружина»), староанглійським *ham* («поселення»; «домівка»). У складі словосполучень як прикметник для позначення осіб чи станів, пов'язаних із сім'єю, лексема *family* використовується з XVII ст. й нарощує свій ад'єктивний потенціал: “family-tree” (1752), “in a family way” (1796), “suitable for a family” (1807), “family circle” (1809); “family man” (1856), “family values” (1966). Крім того, підкреслено, що словосполучення “family man” спершу позначало злодія (1788 р.) від *slang* “the fraternity of thieves”.

Отже, етимологічний аналіз імені концепту FAMILY уможливив простежити його історію, процес утворення нових семантичних компонентів, появу полісемії, його місце в системі цінностей і культури. Оскільки етимологічне дослідження проілюструвало процес відображення мовним знаком культурних та історичних момен-

тів, можемо вважати концепт FAMILY лінгво-культурним концептом.

Перейдемо до розгляду понятійного складника, який виокремлюється на основі досліджень дефініцій тлумачних словників XVIII–XXI ст. Тлумачний словник розглядається нами як культурний об’єкт (відображає та формує культуру нації) і лінгвістичний продукт (акумуляє результати досліджень усіх галузей мовознавчої науки). Мовностилістичний матеріал тлумачного словника, як відомо, не лише уточнює, конкретизує значення слова, в тому числі в його переносному, образному, символічному вживанні, а й

забезпечує виокремлення його смислу як національно-культурного компонента [9, с. 107]. Тому інтерпретація словникових дефініцій дає змогу окреслити зміст понятійного складника концепту, який відобразився в значенні імені концепту FAMILY – іменника *family*.

За допомогою дефініцій 9 тлумачних британських словників (*A Dictionary of the English language in which Words are Deduced from their Originals, explained in their different Meanings 1768*, *A Dictionary of the English Language 1828*, *Webster’s Complete Dictionary of the English Language 1886*, *A New English Dictionary on Historical Principles 1901*, *A Modern Dictionary of the English Language 1911*, *The Concise Oxford Dictionary of Current English 1974*, *Oxford Living Dictionary (online) 2018*, *Cambridge Dictionary (online) 2018*, *Longman Dictionary of Contemporary English (online) 2018*

Таблиця 1

Дефініційний аналіз концепту FAMILY

№ з/п		A Dictionary of the English language in which Words are Deduced from their Originals, explained in their different Meanings 1768	A Dictionary of the English Language 1828	Webster’s Complete Dictionary of the English Language 1886	A New English Dictionary on Historical Principles 1901	A Modern Dictionary of the English Language 1911	The Concise Oxford Dictionary of Current English 1974	Oxford Living Dictionary (online) 2018	Cambridge Dictionary (online) 2018	Longman Dictionary of Contemporary English (online) 2018
1	body of persons living together	+	+	+	+	+	+	+	-	-
2	body of persons living together related by birth	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3	person’s children	-	-	-	+	-	+	+	+	+
4	all one’s relations by marriage	-	-	-	+	-	-	+	-	+
5	mother, father, and their children	-	-	-	+	-	+	+	+	+
6	those related by blood or marriage living together or not	-	-	-	+	-	+	+	+	+
7	a household including parents, children, servants	+	+	+	+	+	+	-	-	-
8	those that descend from one common progenitor, ancestor	+	+	+	+	-	+	+	-	-
9	a race	+	+	+	+	+	+	+	-	-
10	a group of related things (subdivision of order)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11	noble or respectable descent	-	-	+	-	-	-	-	-	-
12	brotherhood of persons or nations united by political or religious ties	-	-	-	+	-	+	-	-	-
13	a large criminal group	-	-	-	+	-	-	+	-	-
14	a pair of adult animals and their babies	-	-	-	-	-	-	-	-	+

Historical Principles 1901, A Modern Dictionary of the English Language 1911, The Concise Oxford Dictionary of Current English 1974, Oxford Living Dictionary (online), Cambridge Dictionary (online), Longman Dictionary of Contemporary English (online)) ми отримали 14 узагальнених значень аналізованого концепту, які становлять його денотат (таблиця 1).

Основним значенням іменника *family*, який актуалізує концепт FAMILY, є те, яке зустрічається в усіх словникових статтях. У нашому випадку це *a body of persons living together related by birth i a group of related things (subdivision of order)*.

Менш уживані значення зараховуємо до периферії. Так, нами виділено 6 периферій на основі критерію частотності значень у словниках, використаних для дослідження. Периферія 1 (7 словників) складається з двох значень: 1) *family* – це група людей, які проживають разом; 2) *family* – це раса. Периферія 2 (6 словників) містить два значення: 1) *family* – це всі, хто проживають в одному домі, включаючи батьків, дітей, прислугу; 2) *family* – ті, хто походять від одного й того самого предка. Периферія 3 (5 словників) утворюється з трьох значень: 1) *family* – діти особи; 2) *family* – батько, матір і їхні діти; 3) *family* – всі, хто пов'язані біологічними чи шлюбними зв'язками, які проживають разом або ні. Периферія 4 (3 словника) визначає *family* як усі зв'язки особи через шлюб. Периферія 5 («словники») складається з двох значень: 1) *family* – це велике кримінальне угруповання; 2) *family* – об'єднання людей чи народів на основі політичних або релігійних переконань.

Периферія 6 (1 словник) містить два значення: 1) *family* – це шляхетний родовід; 2) *family* – пара дорослих тварин і їхнє потомство.

Дефініційний аналіз іменника *family* уможливив об'єднання дефініцій у п'ять узагальнених тлумачень лексеми *family*:

1. Група людей, поєднаних кровно або через шлюб, які проживають разом.
2. Батьки і їхні діти.
3. Група споріднених речей, об'єднаних певним критерієм спільності.
4. Рід; раса.
5. Група людей, народів, націй, згуртованих спільною діяльністю, спільними інтересами.

Висновки. Отже, понятійний складник концепту FAMILY можна умовно поділити на два підскладники: 1) сім'я як єдина група людей, поєднаних кровними чи шлюбними зв'язками, які не обов'язково проживають разом, мають спільні інтереси; 2) група споріднених речей, об'єднаних певним критерієм спільності. Крім того, вони не можуть існувати самостійно, а переплітаються й тісно пов'язані.

Результати етимологічного та дефініційного аналізів із застосуванням лінгвокультурологічного підходу показали, що концепт FAMILY можна розглядати як лінгвокультурний концепт британської культури, оскільки він уміщує культурні й історичні моменти (певні семантичні компоненти, полісемія, ціннісний елемент).

Перспективи подальшого дослідження полягають у виокремленні образного складника концепту FAMILY на матеріалі публіцистичного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. Москва: Academia, 1997. С. 267–279.
2. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. Филологические науки. 2001. № 1. С. 64–72.
3. Воробьев В.В. О статусе лингвокультурологии. IX Международный Конгресс МАПРЯЛ. Русский язык, литература и культура на рубеже веков. Братислава, 1999. Т. 2. С. 125.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / В.З. Демьянков, Е.С. Кубрякова, Л.Г. Лузина, Ю.Г. Панкрац. Москва: МГУ, 1996. 245 с.
5. Залевская А.А. Текст и его понимание. Тверь: Твер. гос. ун-т, 2001. 177 с.
6. Заньковська Г.Д. Вербалізація концепту conflict (на матеріалі сучасного політичного дискурсу). Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки». 2013. Вип. 68. 2013. С. 204–207.
7. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
8. Карасик В.И., Слишкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. тр. / под ред. А. Стернина. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.
9. Кононенко В.І. Мова у контексті культури. Київ -Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: монография. Волгоград: Перемена, 2001. 495 с.
10. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
11. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Москва: Академия проект, 2001. 973 с.

12. Шевченко І.С. Лексично втілені концепти: історичний вимір. Нова філологія. Запоріжжя, 2014. № 64. С. 121–126.
13. A Modern Dictionary of the English Language. Second edition. London: Macmillan and Co. Limited, 1911. 772 s.
14. A New English Dictionary on Historical Principles. Vol. IV: F-Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/family> (дата звернення: 19.06.2018).
15. Johnson S.A., Walker J. Dictionary of The English Language. London, 1828. 831 p.
16. Johnson S. A Dictionary of The English Language in which the Words are Deduced from their Originals, explained in their Different Meanings. Dublin: printed by W.G. Jones, 1768.
17. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/family> (дата звернення: 19.06.2018).
18. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/family> (дата звернення: 19.06.2018).
19. Oxford Living Dictionary Online. URL: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/family?q=family> (дата звернення: 19.06.2018).
20. The Concise Oxford Dictionary of Current English / edited by H.W. Fowler, F.G. Fowler. Oxford: The Clarendon Press, 1974. 1566 p.

УДК 811.111'42

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ АГОНАЛЬНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

SEMANTIC AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF THE CATEGORY AGON IN THE ENGLISH-SPEAKING POLITICAL DISCOURSE

Матковська М.В.,

доцент кафедри англійської мови
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Стаття присвячена способам реалізації категорії агональності в англійськомовному політичному дискурсі. Автор досліджує мовні засоби для її вираження у відповідному дискурсі. Стає очевидним, що політика – це сфера агонального мислення, сфера побуту агональних мовних ідеалів. Семантичні та прагматичні особливості категорії агональності розглядаються крізь призму основних функцій політичного дискурсу, а саме інформативної функції та функції впливу. У результаті висвітлено актуальну проблему маніпулятивного потенціалу англійськомовного політичного дискурсу, тобто мовленнєві тактики і стратегії категорії агональності.

Ключові слова: політичний дискурс, категорія агональності, семантика, прагматика, інтенція, мовленнєві тактики і стратегії.

Статья посвящена способам реализации категории агональности в английском политическом дискурсе. Автор исследует языковые средства для ее выражения в соответствующем дискурсе. Очевидно, что политика – это сфера агонального мышления, сфера агональных языковых идеалов. Семантико-прагматические особенности категории агональности рассматриваются сквозь призму основных функций политического дискурса, а именно информационной функции и функции влияния. В результате освещена актуальная проблема манипуляционного потенциала английского политического дискурса, то есть речевые тактики и стратегии категории агональности.

Ключевые слова: политический дискурс, категория агональности, семантика, прагматика, интенция, речевые тактики и стратегии.

This paper is devoted to an outline analysis of the category *agon* in the political discourse and how its tactics and strategies frame the scenes of linguistic actions. Linguistic means of expressing *agon* have been taken into consideration as well. It is obvious that the policy is the sphere of *agon* thinking and speaking ideals. Semantic and pragmatic peculiarities of the given category have been identified over the prism of the political discourse main functions, namely informative and influential ones. Consequently, the actual problem of manipulative potentiality of the English-speaking political discourse has been clarified, i.e. the tactics and strategies of the *agon* category.

Key words: political discourse, *agon* category, semantics, pragmatics, intention, speech tactics and strategies.